

נספח לחוברת אשנב לאבולוציה

שלוש גישות ביהדות כלפי תיאוריית האבולוציה¹

פילוסופים יהודים רבים דנו בסוגיית יחסה של היהדות לתיאוריית האבולוציה.

נציג פה שלוש עמדות רבניות: עמדתו של הרב אברהם יצחק הכהן קוק (1865-1935), שהיה הרב הראשי האשכנזי לארץ ישראל בימי המנדט הבריטי; עמדתו של הרב מנחם מנדל שניאורסון (הרבי מלובביץ', 1902-1994) - האדמו"ר האחרון של תנועת חב"ד; ועמדתו של הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'יק (1903-1993), שהיה ממנהיגי הזרם האורתודוקסי מודרני בארצות הברית. שניים מהם החזיקו בעמדות חיוביות כלפי האבולוציה ואחד התנגד לה נחרצות.

הרב קוק

אצל דרווין קיבלה תיאוריית האבולוציה פרשנות מסוימת מאוד, הרואה את העולם כמטריאליסטי (זו גישה פילוסופית הרואה בחומר את המציאות היחידה הקיימת והמרכיבה ומפעילה את היקום, והינה מנוגדת לרוחניות) ואת המנגנונים הפועלים בו כאקראיים; ממילא אין בורא ואין מנהיג לעולם. התיאוריה הביולוגית של דרווין ופרשנותו לתיאוריית האבולוציה נתפסו כביכור כמקשה אחת, אבל עוד בימיו ערכו הוגים שונים, כמו ידידו של דרווין, הבוטניקאי אסא גריי (Gray), הבחנה בין השתיים. גם הרב קוק הפריד בין התיאוריה האבולוציונית המדעית לבין הפרשנות הפילוסופית שניתנה לה. את העקרונות הביולוגיים הוא קיבל, אף-על-פי שבהיותו רב ולא איש מדע לא טען לנכונותם המדעית. דעתו הייתה שצורת החשיבה העולה מתיאוריית האבולוציה - תפיסת המציאות כנתונה בדינמיקה של התפתחות תמידית - תואמת את תמונת העולם ההתפתחותית המופיעה בתורת הקבלה.

את הפרשנות המטפיזית של דרווין, שכפרה בבורא המנהיג ומכוון את המציאות, דחה הרב קוק לחלוטין. לשיטתו, המציאות כולה מתקיימת בתוך האלוקות, והסיבתיות האלוקית היא הגורם המניע אותה להתפתח. המנגנונים וחוקי הטבע אינם הגורם להתפתחות הקובע את כיוונה, אלא המערכת המוציאה אותה מן הכוח אל הפועל. את האבולוציה של המינים מכונים למראית עין חוקי הטבע והמנגנונים האקראיים, אך למעשה, היא נובעת מן הרצון האלוהי המניע חוקים ומנגנונים אלו. האבולוציה, לדעתו של הרב קוק, אינה אקראית, אלא מודרכת. לדבריו, יכולה להתעורר סתירה בין האמונה היהודית לבין תיאוריית האבולוציה אם מנסים לקרוא את פרשת הבריאה באופן מילולי. הרב קוק לא ראה אפשרות לקריאה מסוג זה, משום שעל-פי המדרש, מעשי בראשית הם מכלל סתרי תורה.

הרבי מלובביץ'

את התנגדותו לתיאוריה האבולוציונית הביע הרבי מלובביץ' בכמה מכתבים אישיים במהלך שנות החמישים והשישים של המאה הקודמת. הוא ביסס את גישתו על ההשקפה שלו בדבר מהות התורה וגבולות הפרשנות שלה, מחד גיסא, ותקף את טענות המדע המודרני, מאידך גיסא. אף הוא, בדומה לרב קוק, השתייך לזרם החסידי-קבלי בפילוסופיה היהודית, אך בשונה ממנו - עמדתו הנחרצת של הרבי מלובביץ' הייתה שאין להוציא את המקורות היהודיים מידי פשטם. תקיפתו עוררה תגובות חריפות על תעוזתו לצאת כנגד תיאוריה מבוססת המקובלת על כל אנשי המדע העוסקים בתחום.

בעיניו התורה איננה רק מערכת חוקים, הגות פילוסופית או סיפור תולדות העם. זוהי תכנית האב שלפיה ברא הבורא את העולם, ולכן לא תיתכן סתירה בין האמור בה לבין מסקנות הנובעות מחקר הטבע. "סתירות מדומות", כלשונו, הן תוצאה של טעות בתהליך המדעי שעתידיה להתברר ולהתעדכן. ראוי להדגיש כי לא הייתה לו כל כוונה לערער על המתודה המדעית או למעט בחשיבות העיסוק במדע. כמה מדענים העידו על העניין הרב שהיה לו בעבודתם, על עידודו ועל עצותיו - בעיקר בתחומי ההנדסה. עם זאת, הרבי מלובביץ' הפריד בין חלקו האמפירי של המדע לבין חלקו הספקולטיבי - שבו נכללות כל התיאוריות כולן - והצביע על חולשתה הלוגית של האקסטרפולציה. כתוצאה מכך, אף-על-פי שקיבל אפשרות של מיקרו-אבולוציה, הוא דחה את התיאור האבולוציוני של היווצרות המינים כספקולציה שאין בכוחה להחליף את הסיפור המקראי, שמקורותיו אלוהיים ולכן מוחלטים.

1 מתוך: העולם היהודי מגיב לדרוין (עלון מורי הביולוגיה, 2016).

מאיר קליין, אוניברסיטת בר אילן; רחל פאר, אוניברסיטת חיפה; דב ברגר, מכללת הרצוג.
חלקים ממאמר זה פורסמו ב:

Pear, R. Klein, M. & Berger, D. (2015). "Report from the Field: A Pilot Project on the Teaching of Jewish Views of Evolution in Israel", International Journal of Jewish Educational Research (8), 59-66.

בדומה לרב קוק, גם הרב סולובייצ'יק לא קיבל קריאה מילולית של פרשת הבריאה, ולכן לא ראה כל בעיה בפרקי הזמן שהציגה האבולוציה הדרוויניסטית. אלא שתפיסתו הפילוסופית של הרב סולובייצ'יק הייתה בשונה מזו של הרב קוק, שהדגיש את התאמתה של האבולוציה לרעיונות קבליים-מיסטיים. לדידו של הרב סולובייצ'יק, תמונת העולם היהודית האותנטית, כפי שהיא עולה מתיאור הבריאה המקראי וממסורת ההלכה, מציבה את האדם על פני רצף אחד עם ממלכות הצומח והחי. שמו מורה על קשר לאדמה, ובמהותו אין הוא אלא יצור טבעי החולק עם בעלי החיים את נטיותיו ודחפיו הבסיסיים. לפיכך, לא רק שתיאור מוצא המינים המדעי אינו סותר עקרונות תורניים, אלא שגם תפיסת האדם החבויה בתורה זהה לאופן שבו רואה אותו הביולוגיה האבולוציונית.

כשם שעמדתם של הרב קוק והרבי מלובביץ' צמחה מתוך השקפתם החסידי-מיסטית, כך גם עמדתו של הרב סולובייצ'יק התבססה על אלמנטים בולטים בהגותו הכללית. הזרות המהותית שבין עולם הטבע והאלוהות ומקומה המרכזי של ההתגלות הם עקרונות יסוד בפילוסופיה של ההלכה שהוא פיתח. למרות השוני בין הנטורליזם הדתי שלו לאידיאליזם הקבלי של הרב קוק, אפשר לזהות גם נקודות השקפה בין עמדותיהם. שני הרבנים סברו שהמין האנושי המשיך את התהליך האבולוציוני בהתפתחותו המוסרית-רוחנית, ושלתהליך זה חשיבות רבה יותר מנקודת המבט הדתית.

הצעה לפעילות ודיון: המורה יחלק את הכיתה לארבע קבוצות : נוצרים, יהודים חרדים, יהודים דתיים שאינם חרדים, חילונים.

1. כל קבוצה תאסוף חומר בנושא גישת המגזר כלפי תיאוריית האבולוציה.

2. כל קבוצה תציג את עמדות המגזר שהיא מייצגת בפני הכיתה כולה.

יש להתייחס לרעיונות הבאים:

א. האם אתם תומכים בתיאוריית האבולוציה?

ב. אם אינכם תומכים בתיאוריית האבולוציה, מדוע?

ג. כיצד אתם מסבירים את בריאת העולם?